

LANTOS LÁSZLÓ – TRICEPS

Csontodiglan – csontomiglan

*25+1 éves az Expanzió Fesztivál**

Vác álmos kisváros – semmi sem emlékeztet a mocskos, erőszakos Budapest közelségére. Házfalain nem hirdetnek Magnum jégrémet, robusztus barokk katedrális memento mori tekint le ránk. A Duna-parti Vadkacsa vendéglőben remek a halpaprikás. Emlékműveket, püspöki könyvtárat, középkori pincegalériát lehet látogatni. Este tíz után minden elnéptelenedik, nyugszanak élők és holtak. A girbegurba utcákat a polgárháború előtti Szabadka és az elforradalom utáni Kolozsvár melankóliája lengi be.

Ötödik éve borzolja fel a polgárok idegeit Németh Péter Mikola (Madách Imre Művelődési Központ) és Bárdosi József (Tragor Ignác Múzeum) alternatív művészeti hétvégéje, az *Expanzió*. Ez a „terjeszkedés”, „hódító törekvés” Nitsch, Beuys és Cage világa felé tiszteletre méltó és reménytelen: az *álmodozások korát* juttatja eszünkbe, amikor Isten, Ember, Állat és Művész egyazon katartikus lázban égett. A kisvárosi kívülállók makacs szelleme lobog itt, a „gyökértelen avantgárd” művelőie, akik, ha kell – Csáth, Méliusz és Tsúszó mintájára, – megteremtik a maguk lázadásának archetipusait.

A térség első megbízhatóan dokumentált happeningje Vácott történt. 1764. augusztus 27-én Mária Terézia anyánk idelátogatott, és tiszteletére a város diadalkaput emeltetett. A római ívek mintájára készült masszív, kétemeletnyi magas kopár Kőkapu látványa azonban megrémítette a császárnőt – talán nem bízott a „pártos honfivérben” és könnyen rádőlő Potemkin-falra gyanakodott –, ezért nagy ívben elkerülte. Kísérete és a nézősereg engedelmesen követte, megvalósítva a modern happening minden ismervét. Ahol elvonult, ott ma a fegyház tűzfala áll, őrtornyokkal, nem emlékeztet rá vörös márványtábla.

A Görög templom rusztikus hajójában látta és hallotta egymást három napig mindenki, aki számít, és aki nem. Volt irodalom, zene, színház és *primus inter pares*: performansz. A remek poéták: Kurdy Fehér János, Háy János, Fabó Kinga (Geltz Péter szavalta), Petőcz András és Kettős Tamás (*Katedrális*), valamint Kukorelly Endre (*Európai utas*) érdekesek és unalmasak voltak. A deklamált és skandált szövegek kora lejárt: semmilyen „értelmi mag” vagy „érzelmi felbuzdulás” nem mentheti a reménytelen monotóniával és remegő térdekkal fejünkre olvasott szentenciák bölcselőit. Példaképpül álljon előttünk Petőfi Sándor, a harcos költő, aki az egyik mellékutcában írta az *Anyám tyúkja* című versét. Kivételt hárman képeztek: ők a költemények hang-szálaít a *virtuális valóság* anyagába igyekeztek szőni. Mikola a változó határok

* *Expanzió V. (A Zene)*, Görög Templom kiállítóterme, Madách Imre Művelődési Központ, Vác, 1993. július 2–4.

szándékosan színtelen, erősödő ritmusú és intenzitású sorolásával Gerhard Rühm konceptuális és Lipcsey Emőke vizuális Európa-víziójának aktuálpolitikai „határkorrekcióját” adta – felmutatva az elhatároltság és az elhatárolódás életidegen abszurdítását (Expeditál(t) Európa N^o 1). Szkárosi Endre párhuzamosan kommunikáló videófilmek, tükör-fény-játék és tudatos, érthetetlen szavalás technikai zűrzavarába süllyesztette transz-poézisét. Ladik Katalin fekete csipkeruhába öltözve, fejét fehér csipkekendővel leborítva suttogetta és sikoltotta fónikus látomásait: az „ernyőn fel nem fogható kép” és a „szalagra fel nem vételezhető hang” látszólagos és lehetséges realitásába hatolva (Balladák).

A zenészek kiválóak voltak: a *Makám* (Krulik Zoltán, Grensó István) és a *Talajjárma* (Kopasz Tamás, Árvai György) kezdtek, majd a Velencei Biennálét járt Lois Viktor „vízizenéje” következett, a *Tundravoice* a váci rév menetrend szerinti járatán adott koncertet. Sípoló-dudáló-pengő hangszer objektjei szent ijedelmet váltottak ki a szentendrei piknikről hazatérő gyanútlan szerencsésekben. És *réveille!* is az ilyen „kvázi szakrális” előadásmód: ki kell szabadulni a galériákból, koncerthallokból és stúdiókból, el kell juttatni a mű-vészt a hív-ők közé. Szabados György egyetlen, egyórás free jazz improvizációt adott elő: a zongorának „visszabeszélő” mester, a zongoristának „visszazengő” stimmeletlen hangszer duettjével végezve. „Az emberi élet eredendően eszmélet, eszméletek foka, az eszmélet rácsodálkozása a bennünk megtestesülő világra, s a rácsodálkozás: esztétika. S a magyar zeneiség megújulása sem több, de nem is kevesebb, mint szemléletünknek önmagunkon át való és a mindenséghez méltó megújulása a világ elkesélyesedett, öncélúságba tévedt kríziséen.” (Szabados, 1985-1986)

Három kisszínházi produkciót láthattunk: egy jót és két rosszat. A Dream Team társulat (Balázs Mari, Tóth Imre és Régenhart Éva) A mese bűvölete című pszichoanalitikus drámajátékot mutatta be, felnőtteknek. Gyermekkorunk tipikus meséivel (Jancsi és Juliska, Csipkerózsika, A békakirályfi stb.) operáltak, az álomvilág és a fantázia csodás és rémisztő kockáit rakosgatva egymásra, ledőlő kolosszust vagy elroppanó cukorfigurát építve belőlük. Az átgondolt, pontos dramaturgiával illeszkedő, furcsa-grotesz-sejtelmes mozgások csiszolt koreográfiájára épülő, álságos ál-mesék nagy gyönyörűséget okoztak nekünk, Cocteau-i kölyköknek. Az Andaxínház duója (Geltz Péter és Stubnya Béla) falra mászott, de nem sikerült átjutnia. A Ketten egyedül című vontatott, zavaros, önsajnálattól és sajnálomönttől átítatott mutatványa kellemetlen és fárasztó élményt nyújtott. Nyújtotta az idegeinket, mert konvencionális volt benne a teatralitás, ügyetlen a kontaktmozgás és funkciótlan a „medialitás” (látjuk, hogy a tévében ők látják, amint mi látjuk, hogy ők látják magukat a tévében). És a maníros banalitás csúcsa: a befalazott Kapu, amit rohamozni kell, haha. Olescher Tamás Multi Média Színháza pedig nem multimedialis, és nem színház. Az Oltár-élőkép (Teremtési re-kreáció) című darab esetlegesen egymás mellé adjusztált képzőművészet (vászoncsikokra festett, naiv absztrakt tablók), folklór (moldvai és gyimesi csángó muzsika és tánc, élőben) meg elektromos zavarás (vetített diakép, Biblia-idézetekkel és gyerek-körtánc, monitoron). Ez igazi adiabázia: az alkotó „hőenergiát alakít át anélkül, hogy a környezetének hőt adna le, vagy onnan hőt venne fel”. Végül, következzenek a fő sztárok, minden alterfeszt ászai és kóklerei, barátok és ismeretlenek: a performerek. A litván Dziugas Katinas és Linas Liandzbergis nyitották az *Expanziót*. *Anatómialeckék*jük szellemes párhuzamra épült az emberi test nedvei (vér, nyirok, vizelet) és a fogyasztásra ajánlott lónyálak (Coke, Pepsi, Fanta) között. Rostos vagy szénsavas üdítőt venni ki a vénákból, és befecskendezni a világnak, az lenne a jó! Vega neoizmus. Az *étel* és *ital*, az *evés* és *ivás* volt, paradox módon a performanszok zömének



az a közös, hogy együtt nem hasonlítanak a többihez”.

A fesztivál két legkomolyabb performanszát képzőművészek hozták. Különös, szomorú párhuzam feszült közöttük: a *józsátság* és *lerészegedés*, a *részegség* és *kijózanodás* férfias játékát játszották, megdöbbentő hitelességgel. feLugossy László és Szirtes János, a Provokátor Lányok társaságában, gallonnyi vörösbort ittak ki és hánytak vissza (*Halott költő*). A tupamaro-álarcos, kiskosztümös, piroskafarkas-kosárcás hölgyek egymás ujját szopogatták. Harisnyanadrágok feszültek a combokra és a megadó nyakakra. Férfisovinizták, travoltajanik, szexisták – kaputt! A jugó Szombathy Bálint és Slavko Matković 18 perces body art akciót mutatott be: Tisztelet az utolsó költőnek. 36 kupica vodkát nyeltek, 36 holt avantgardista emlékére, miközben ismeretlen katonák fejfáit vetítették rájuk és Eric Satie zongoradarabjai szóltak. Mikola monoton hangon idézte fel nevüket: *Majakovszkij, Tzara, Breton, Apollinaire...* A mámor és a tompaság, a meggátolhatatlan bánat és a fizikai rosszullét stációin mentek keresztül, percek alatt. A polgárháború és emigráció, Crnjanski és Remarque döbbenetét éltük át velük: a harang értünk is szólt. Kora hajnalban az Opál Színház (Brenner Zoltán, Zorkóczy Zenóbia és Triceps) Hét könnyesepp című rituális performansza zárta a napot. A férfi és női Krisztust hét alkalommal megkísértő Sátán zarándokútját jelenítette meg a Tejút jéghideg, időtlen sodrású csillagfolyójában.

eszköze és témája. Deli Ágnes és Bánföldi Zoltán óriási szendvicset készítettek: két vízzel teli töltött, vulkánfiber koffer közé szeletelték be a virslit és uborkát, locsolták a mustárt és ketchupöt. A kiéhezett nézők ezt később jóízűen elfogyasztották (*Akció*). Kovács István a könnyebb utat választotta: rögtön terített asztalhoz ült és keatoni faarrccal ette végig önmagát (*Hiúságevés*). Tar koponyájára főtt spagettiből rendezett frizurát, szemét két nyers, kicsurgó tojással helyettesítette – Arcimboldo, a zöldség- és gyümölcsfejű notabilitások festője fiává fogadta volna. Szurrealista akcióját görögdinnyesissakban végezte, szétosztva a csöpögő, édes húst a közönségnek. Az érsekújvári Juhász R. József sárkányi, meleg levegővel puffasztott fekete hurkabőrben kúszott: befelé mint kutyaevő ember, kifelé mint emberevő ordas. Rövid szünet után, hatalmas lélegzetet véve, farkasüvöltés hangjára visszabújt (*Black Life Line*). Társa, Mészáros Ottó száz szűz tojás (*A tojás*) mártírhalálával illusztrálta individuális különbözőségeket, különbözőségünket. Végül az üveglapon széttört tojásokkal keringőzött, Strauss muzsikája hömpölygött, folyt a fehérje és sárgája: „ezekben a tojásokban

Nem volt önfelelt záróbuli: a nézők és az alkotók hazamenekültek házaikba, és bezárták ajtóikat. A két holtfáradt szervező keserűen kortyolgatta a borát, a rendezvény megszüntetését fontolgatták. Pedig a boldogtalan szív gázainak, a forrongó lélek gőzeinek kell ez a „nyomáscsökkentéssel együtt járó térfogat-növekedés”, amit a váczi expansió aurája nyújt.

EPILOGUS

Húsz évvel később, 2013. szeptember 4-én a pesti Petőfi Irodalmi Múzeumban ünnepli fennállásának 25. évét az *Expanszió*ból lett *Ekszpanzió*. Mikola Mikwlává vedlett, nincs rajta profétai lepel, de a szakálla ugyanolyan bozontos. Bárdosi már 2001-ben kilépett, fest és zenél, hiánya érezhető. Régi és új arcok bukannak elő a patinás teremben: sokan nem jöttek el, néhányan nem kerültek sorra. Van irodalom, zene, képzőművészet és *pares inter primus*: performansz. Haász Ági elektrografikus háttere az egyetlen vizuális elem a térben, de elég is: a sűrű óceán, zöld szem és kék beton világába kényszerít bennünket.

Komoly művészetelméleti előadások sorozata (G. Komoróczy Emőke, Köpöczi Rózsa, Jász Attila, Zsille Gábor, Petőcz András, Kecskés Péter) után a költők vonulnak, emlékezetünkben a megrendítően fiatal, 70 éves Ladik Kati (igen) és Barna T. Attila maradnak meg, aki nyers, szociografikus verseivel egyszerűen leüti a közönséget. A János Kórház betegszállítója, aztán irány a Mokka presszó: hat unikummal leöblíteni a savanyú vér szagát. Mikwla a felserdült lányával recitál, szívet szorongató, az ősz Grensó István szaxofonjának futamaira. Kanalas Éva archaikusan sámándobol és kántál, elszáll az agyunk, a nagyvarosi bitang, Kettős Tamás pedig az ifjú Vadszamarakkal rappel: „*Én a szeleket hívom, az eleven szeleket, a Napszelet, aki kiviszi a szemetet...*”

Az angolpázsiton, sűrűsödő félhomályban ad elő Dénes Imre, az enformel festőből lett lírai akcionista. Utána Kovács Pisti jön, aki *memento arti* húsz évvel ezelőtti performanszát hozza, de a dinnyét nem osztja szét a közönségnek. Az Opál Színház sem rituális már, néhány éve meghalt két frontemberük, Gas és Judy. A *Mrt* című „szuperfónikus” performanszukat darálják „neogyagygya netpoézisre”, az öngyilkos, sirálybőgő Bada Dadára emlékezve. Fölcsendül Mikwla örökbecsű nótája: „*Kassák Lajos azt üzente, elfogyott a regimentje!*”

Éjfél van és vége, valaminek vége. A túlélők a nyóckeri Mersz Overgrund szobaklubba mennek, Malevics alvadt vér keresztje alá: vörösbort inni, elfeledett számokat gitározni és aludni, kicsit aludni. Mindenki más lett. Ezúttal nem volt csoportkép, ami meghamisította volna a művészet haldoklását.